

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Харківське історико-філологічне товариство

*Випуск присвячений пам'яті
професора Сергія Івановича Дорошенка,
доктора філологічних наук,
заслуженого діяча науки і техніки України*

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 11/2024

УДК 811.161.2 + 39 (477)
ББК 81.411.1 + 63.5 (4УКР)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №3281 від 18.09.2008.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Маленко Олена, д-р філол. наук, проф. (Харків)
(головний редактор);
Борисов Володимир, канд. філ. наук, доц. (Харків)
Голобородько Костянтин, д-р філол. наук, проф. (Харків)
Єрмоленко Світлана, д-р філол. наук, проф. (Київ)
Кравець Лариса, д-р філол. наук, проф. (Берегове)
Лисиченко Тетяна, канд. філол. наук (Харків)
Марцин Світлана, канд. філол. наук, доц. (Харків)
Нестеренко Наталя, канд. філол. наук, доц. (Харків)
Новиков Анатолій, д-р філол. наук, проф. (Глухів)
Піддубна Вікторія, канд. філол. наук, доц. (Харків)
Полозова Олена, канд. філол. наук, доц. (Харків)
Сюта Галина, д-р філол. наук, пров. наук. співроб. (Київ)
Ткач Ольга, канд. філол. наук, доц. (Харків)
Умрихіна Любов, канд. філол. наук, доц. (Харків)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Нелюба Анатолій, докт. філол. наук, професор; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
Степаненко Микола, докт. філол. наук, професор; Національний університет біоресурсів і природокористування України.
Шевченко Лариса, чл.-кор. НАН України, д-р філол. наук, професор; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Ухвалили до друку:

Редакційна Рада Харківського історико-філологічного товариства
(*протокол № 1 від 25 березня 2024 року*)

учена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди (*протокол № 8 від 29 березня 2024 року*)

У 41 **Український світ у наукових парадигмах:** Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Вип. 11. — Харків: ХНПУ; ХІФТ, 2024.— 288 с.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ISBN 978-966-1630-65-8

© Автори матеріалів, 2024
© Макет Т. Лисиченко, 2024
© Обкладинка У. Мельникова, 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА імені О. О. ПОТЕБНІ НАН УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г. С. СКОВОРОДИ
УНІВЕРСИТЕТ ПЕЙС (НЬЮ-ЙОРК, США)
АРДАХАНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ТУРЕЧЧИНА)
УНІВЕРСИТЕТ імені Ф. ПАЛАЦЬКОГО В ОЛОМОУЦІ
(ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
ЕСТФОЛДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ КОЛЕДЖ (ГАЛДЕН, НОРВЕГІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ЯНА ДЛУГОША В ЧЕНСТОХОВІ (ПОЛЬЩА)

МАТЕРІАЛИ

XXI Міжнародної конференції з актуальних проблем
лінгвістики і лінгводидактики,
присвяченої пам'яті й з нагоди 100-річчя
від дня народження
заслуженого діяча науки і техніки України,
доктора філологічних наук, професора
СЕРГІЯ ІВАНОВИЧА ДОРОШЕНКА

6–7 березня 2024 року

Харків

в українську мову з турецької. Антропонім *Чугуй* міг бути прізвиськом одного з половецьких або калмицьких козаків [Котович 2021, с. 448].

Отже, коротко проаналізувавши походження назв міст сучасної Харківщини, можемо висновкувати словами професора С. І. Дорошенка: «В етимологізуванні географічних назв не можна покладатися на те, що та чи інша назва схожа на якесь слово, співзвучне з ним. Надто часто схожість назви з першим-ліпшим словом стає просто вигадкою» [Дорошенко 2009, с. 35]. Сучасні ономастичні студії вигадками воліють не оперувати.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вербич С. О.* Гідроніми басейну Дністра: монографія. Луцьк : Терен, 2017. 544 с.
2. *Дорошенко С. І.* Загальне мовознавство: навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури. 2006. 288 с.
3. *Дорошенко С. І.* Наукові простори: вибрані праці. Харків : Новое слово, 2009. 488 с.
4. *Котович В.* Назви міст України: лінгвокультурологічний словник. Дрогобич : Посвіт, 2021. 472 с.
5. *Лучик В. В.* Етимологічний словник топонімів України. Київ : Академія, 2014. 544 с.
6. *Чучка П. П.* Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород : Ліра, 2011. 230 с.

Ольга Литвиненко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки;
Національний університет цивільного захисту України
olytv@yahoo.com

Єлизавета Литвиненко

Анна Полов'ян

курсантки 2 курсу факультету цивільного захисту;
Національний університет цивільного захисту України

АНГЛІЗМИ ЯК ДЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У сучасному комунікативному просторі, яким прийнято позначати сукупність зв'язків між окремими людьми, державами, соціумами, континентами, виразно простежуються явища глобалізації — від світової економіки до сфери культури й особистого спілкування. Під комунікацією в сучасному мовознавстві прийнято розуміти інформаційне наповнення певного повідомлення, саме інформаційний обмін у процесі спілкування, на відміну від спілкування, яке визначається як складний процес встановлення й підтримання зв'язків між

людьми в суспільстві. Цікаво, що в англійській мові слово *communication*, запозичене з латини, означає як процес спілкування між людьми, так і саме повідомлення, меседж [Görlach Manfred 2021]. Таким чином, в українській мові використання запозиченого слова є виправданим через його сенсорозрізнавальне значення.

Сучасні лінгвісти розрізняють в українській мові поняття «запозичення» та «іншомовні слова». Отже, іншомовні слова, на відміну від запозичених слів, не засвоюються повністю мовою, яка їх запозичила, а усвідомлюються мовцями як «чужі», тобто такі, що зберігають ознаки свого походження як формальні, так і семантичні. Залежно від характеру запозичень розрізняють також запозичені слова, інтернаціоналізми, іншомовні вкраплення, або варваризми, екзотизми, кальки. З огляду на те, що лексика є динамічною та найбільш проникливою для іншомовних запозичених слів, можна вважати, що лексичні запозичення найбільш поширені в українській літературній мові.

У цій розвідці маємо на меті дослідити, чим саме англізми вирізняються з-поміж запозичень із інших мов та які комунікативні функції вони виконують. Крім того, спробуємо з'ясувати, яким чином англізми впливають на сучасний український комунікативний простір, та визначити, чи можливо й доцільно замінювати їх питомо українськими словами без суттєвої зміни контексту. Ще одним важливим аспектом нашого дослідження стала роль англізмів у формуванні сучасної української термінології у сфері цивільного захисту: з'ясувати, які групи термінів було запозичено, як творяться терміни на ґрунті української мови, які термінологічні запозичення перейшли до ділянки професіоналізмів та якими є шляхи адаптації запозиченої з англійської мови термінологічної лексики у сфері цивільного захисту в сучасній українській літературній мові. Предметом нашої наукової розвідки є елементи запозиченої з англійської мови лексики — англізми, які проникають до українського комунікативного простору, зокрема до сфери української термінології в галузі цивільного захисту [Лексико-семантичне дослідження 2021]. Нові процеси в сучасній українській лексико-семантичній системі, спричинені появою значної кількості запозичень, вимагають ґрунтовного дослідження їх адаптації, особливостей уживання та функціонування в сучасній українській мові, а також вивчення їхнього впливу на фонетичному, лексичному та морфологічному рівнях.

У сучасній українській термінології в галузі цивільного захисту можна виокремити велику кількість лексики, запозиченої з англійської мови, або з інших мов через посередництво англійської мови. Якщо взяти за основу документ, у якому подано визначення основних термінів цивільного захисту [Визначення основних термінів 2015], то одразу впадають в око такі запозичення:

- *евакуація* — організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення (від англ. *evacuate* — виводити, вивозити; має латинське походження);

- *епідемія* — масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу (від англ. *epidemic* — спалах захворювання; має грецьке походження);
- *епізоотія* — широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території (від англ. *epizootic* — тваринний; має грецьке походження);
- *епіфітотія* — широке поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території (від англ. *epiphytotia* — рослинний; має грецьке походження);
- засоби *цивільного захисту* — протипожежна, аварійно-рятувальна та інша спеціальна техніка, обладнання, механізми, прилади, інструменти, вироби медичного призначення, лікарські засоби, засоби колективного та індивідуального захисту, які призначені та використовуються під час виконання завдань цивільного захисту (від англ. *civil* — громадянський, невійськовий; має латинське походження);
- *зона надзвичайної ситуації* — окрема територія, акваторія, де сталася надзвичайна ситуація (англ. *zone* — частина, смуга та *situation* — становище; має латинське походження);
- *катастрофа* — велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків (від англ. *catastrophe* — біда; має грецьке походження);
- *ліквідація наслідків надзвичайної ситуації* — проведення комплексу заходів, що включає аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, які здійснюються у разі виникнення надзвичайної ситуації і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зони надзвичайної ситуації (від англ. *liquidation* — знищення; має латинське походження);
- *медико-психологічна реабілітація* — комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт у разі виникнення надзвичайної ситуації, а також постраждалих внаслідок такої надзвичайної ситуації, передусім неповнолітніх осіб (від англ. *medical* — лікарський та *psychological* (мають грецьке походження) та *rehabilitation* — відновлення; має латинське походження).

Як бачимо з наведених прикладів, значний шар термінологічної лексики було запозичено до української мови з англійської або з латини чи грецької за посередництвом англійської мови. З цього погляду цікавим видається дослідження графічного, фонетичного, та морфологічного засвоєння подібних термінів.

Наприклад, терміни *катастрофа*, *ліквідація*, *реабілітація* мають в українській мові жіночий рід, хоча англійська мова, як відомо, не зберігає граматичної категорії роду й ці лексеми в англійській закінчуються на приголосний, що цілком природно мало б зумовити їхнє запозичення до української як іменників чоловічого роду. Очевидним тут є вплив латини, у якій ці іменники теж мають жіночий рід.

Таким чином, погоджуємося з думкою дослідниці термінології цивільного захисту О. Кучеренко щодо наявності «суттєвих змін у визначеннях термінів сфери цивільного захисту, в обсязі понять термінолексем свідчить про постійну модернізацію відповідної терміносистеми в складі сучасної української наукової мови відповідно до розвитку суспільства й потребує фіксації в галузевих понятійних термінологічних словниках», а також «для стандартизації такої термінології законодавчі державні та міжнародні документи сфери цивільного захисту повинні уникати наявних синонімічних терміноодиниць» [Кучеренко 2014]. Вважаємо, що доцільно поглиблювати вивчення терміносистеми цивільного захисту з огляду на пошук шляхів проникнення запозиченої лексики до цієї термінологічної групи.

Зростання кількості запозичень із англійської мови є ознакою сприяння розумінню й розширення можливостей обміну інформацією за допомогою урізноманітнення комунікативних засобів. Результати нашої роботи можуть бути використані для підготовки спецкурсів з англійської та української лексикології, у вивченні іншомовних запозичень у галузі професійної термінології, для укладання сучасних словників іншомовних слів, термінологічних словників тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Визначення основних термінів цивільного захисту*. URL : <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/4/6/term.pdf>
2. Кучеренко О. Функціонування термінолексем «цивільний захист», «цивільна безпека» та «цивільна оборона» в сучасній українській термінології цивільного захисту. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 127–129. URL : <https://science.lpnu.ua/uk/terminologiya/vsi-vypusky/visnyk-no-791-2014/funkciyvannya-terminoleksem-cyvilnyy-zahyst-cyvilna>
3. *Лексико-семантичне дослідження професійної термінології працівників ДСНС України* : Словник / За заг. ред. Ірини Боганової. Харків : НУЦЗУ, 2021. 204 с.
4. *Проблеми української термінології* : Збірник наукових праць. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2022. 129 с. URL : http://tc.terminology.lp.edu.ua/ZIP/ConfSSXVII/Zbirnyk_XVII_NK_SlovoSvit2022.pdf
5. Görlach Manfred (ed.) *A dictionary of European anglicisms. A usage dictionary of anglicisms in sixteen European languages*. Oxford : Oxford University Press, 2001.

СЕКЦІЯ I**ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА Й ТЕРМІНОЗНАВСТВА
В СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ . . . . . 39****Anastasiia Bikezina**LEVELS OF THE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD
IN SCIENTIFIC RESEARCH OF L. LYSYCHENKO. . . . . 40**Марія Заборна**РЕЧЕННЯ ЯК БАГАТОАСПЕКТНА ОДИНИЦЯ
В КООРДИНАТАХ МОДУСІВ ВИЯВУ МОВИ . . . . . 43**Віра Котович**ПОГЛЯДИ С. І. ДОРОШЕНКА НА ГЕНЕЗУ ТОПОНІМІВ
У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ОНОМАСТИЧНИХ СТУДІЙ . . . . . 46**Ольга Литвиненко, Єлизавета Літвиненко, Анна Полов'ян**АНГЛІЗМИ ЯК ДЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
В ГАЛУЗІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ . . . . . 51**Анжеліка Лихачова**РОЗВИТОК МОВИ В СТУДІЯХ ФУНДАТОРА ХАРКІВСЬКОЇ
ЛІНГВІСТИЧНОЇ ШКОЛИ О. О. ПОТЕБНІ . . . . . 55**Павло Мельник**АБРЕВІАТУРИ В ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ
ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА: ТИПОЛОГІЯ Й СТРУКТУРА . . . . . 59**Тетяна Петрова**

СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ АНАЛІЗУ ТЕРМІНОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ 62

Ярослава СазоноваСТРАТЕГІЯ «ХИБНОГО ПОЄДАННЯ» В ПОБУДОВІ
ТЕКСТІВ ДИСКУРСУ ЖАХІВ . . . . . 65**Лілія Удовіченко**

ПОЛІЦІЙНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В СИСТЕМІ ФАХОВОЇ МОВИ 68

Любов УмрихінаМЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(НА ОСНОВІ НАУКОВОГО ДОРОБКУ С. І. ДОРОШЕНКА) . . . . . 72**СЕКЦІЯ II****НОВІТНІ ПІДХОДИ В ДОСЛІДЖЕННІ ГРАМАТИКИ
УКРАЇНСЬКОЇ ТА ІНШИХ МОВ . . . . . 75****Жанна Гончарова**СУБСТАНТИВНІ БІНОМИ З ВІДНОШЕННЯМ РІВНОПРАВНОСТІ
В ПОЕЗІЇ ІВАНА СВІТЛИЧНОГО . . . . . 76**Володимир Демченко**

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ВИМІР РЕАЛЬНОСТІ 80